

ному процесі, визначення особи, яка має право на захист, визначення потерпілого від порушення права на захист у кримінальному процесі.

Ключові слова: потерпілий від порушення права на захист, право кожного на захист, право кожного на правову допомогу, особа, яка має право на захист, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру, охорона права на захист.

Резюме

Карпова Н. Ю. Особенности определения пострадавшим от нарушения права на защиту.

В статье исследуется такой вопрос, как право каждого на защиту в криминальном процессе. Данная статья включает в себя рассмотрение такого вопроса, как законное основание для определения потерпевшего от нарушения права на защиту в криминальном процессе. Рассматриваются такие понятия, как лицо, относительно которого предусматривается применение принудительных мер медицинского характера или раньше рассматривался вопрос об их применении, охрана права на защиту, право каждого на правовую помощь. Главное внимание уделяется охране права на защиту. Основная идея данной статьи касается таких вопросов, как право каждого на защиту в криминальном процессе, определение лица, имеющего право на защиту, определение потерпевшего от нарушения права на защиту в криминальном процессе.

Ключевые слова: лицо, относительно которого предусматривается применение принудительных мер медицинского характера или раньше рассматривался вопрос об их применении, потерпевший от нарушения права на защиту, право каждого на защиту, право каждого на правовую помощь, лицо, которое имеет право на защиту, охрана права на защиту.

Summary

Karpova N. Peculiarities of the definition of trespassed because of being violated from the right to be defended.

The published article is determined for studying such a question as a right of everybody to be defended during criminal proceeding. The suggested article includes observing such a question as the lawful ground of the definition of trespassed because of being violated from the right to be defended during criminal proceeding. The article produces such notions as the individual concerning who the application of medical coercive measures is applied, the protection of right to be defended, a right of everyone to counsel. The main attention is given to the protection of right to be defended. The key note concerns such issues as a right of everybody to be defended during criminal proceeding, the definition of a person having a right to be defended, the definition of trespassed because of being violated from the right to be defended during criminal proceeding.

Key words: the individual concerning who the application of medical coercive measures is applied, trespassed because of being violated from the right to be defended, a right of everybody to be defended, a right of everyone to counsel, a person having a right to be defended, a protection of right to be defended.

УДК 343.1

Л. П. КРАСНОПОЛЬСЬКА

Людмила Петрівна Краснопольська, аспірант Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

УГОДИ ЯК КОМПРОМІСНЕ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Конфлікт суспільства, держави, окремої особи, з одного боку, і злочинця – з іншого, тривалий час вирішувався переважно за допомогою каральних заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю. Однак лише посилення репресивних заходів впливу на осіб, які вчиняють суспільно небезпечні діяння, не дозволяє повною мірою забезпечити якісну боротьбу зі злочинністю.

Актуальним є пошук нових підходів у розкритті і розслідуванні злочинів, викритті винних у їх вчиненні, що обумовлюється необхідністю наукового опрацювання такого прийому, як компроміс, при якому сторони обвинувачення і захисту готові вирішити конфлікт, що виник внаслідок вчинення злочину, шляхом взаємних поступок.

Мета статті полягає в дослідженні інституту угод в кримінальному провадженні України, застосування компромісів при вирішенні конфліктів під час досудового та судового провадження, вироблення на цій основі пропозицій щодо вдосконалення кримінально-процесуального законодавства з метою демократичного вирішення питань підходу до підозрюваного та обвинуваченого.

У новому Кримінальному процесуальному кодексі України передбачено нову особливу форму судового провадження – провадження на підставі угод. Відповідно до ст. 468 КПК у кримінальному провадженні може бути укладено такі види угод: 1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим; 2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості.

Цей новий інститут тільки починає аналізуватись вченими. На користь запровадження даного інституту називають такі аргументи: введення інституту угод відображає напрям розвитку кримінального процесу

України щодо його подальшого скорочення і спрощення; такі зміни пов'язані з більшим спрямуванням Кодексу на розвиток процесу в напрямі його гуманізації, забезпечення змагальності та рівності сторін.

Провадження на підставі угоди є різновидом застосування більш широкого поняття – компромісу. Компроміс (лат. *compromissum* – угода, договір) – угода між представниками різних інтересів на основі взаємних поступок¹.

Компроміс визначається як угода між учасниками досудового розслідування на підставі взаємних поступок, укладання якої відбувається у порядку, врегульованому нормами кримінального і кримінально-процесуального законодавства, морально-етичними правилами, із використанням криміналістичних прийомів з метою розв'язання завдань кримінального судочинства².

Подібний спосіб вирішення кримінальних правовідносин відомий ще за сивої давнини, на що звертають увагу дослідники³, але особливо цікавий даний інститут сьогодні.

Угоди – це інститут кримінального процесу, спрямований на спрощення і скорочення процедури розгляду кримінальних справ, зменшення строків перебування осіб під вартою, заощадження коштів та часу, що витрачаються на розгляд кримінальної справи, позасудове вирішення конфліктних ситуацій, зменшення навантаження на суд та суддю⁴.

Кримінально-процесуальний компроміс – це система процесуальних норм, що регулюють процедуру укладення угоди між конфлікуючими сторонами (державою в особі її правоохоронних органів і потерпілою особою, з одного боку, та особою, яка вчинила злочин – з іншого) на основі закріплених у законі чітких правил надання поступок і гарантій їх виконання⁵.

Згідно із законодавством України формами юридичного компромісу є мирова угода; дієве каяття, а також в даний час активно обговорюється питання ще однієї форми судового компромісу – угоди в кримінальному процесі.

Про доцільність укладання компромісу в кримінальному провадженні свідчить зарубіжний досвід. Поняття компромісу у країнах Західної Європи втратило абстрактно-теоретичний характер і набуває інструментального змісту для досягнення практичної мети, що сприяє втіленню основних завдань боротьби зі злочинністю. Досягнення компромісу зосереджує увагу на вольових аспектах, свідомому, цілеспрямованому зближенні позицій сторін.

Завдання кримінального судочинства – швидке і повне розкриття злочинів та викриття винних – поєднуються з охороною прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь, і забезпеченням правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до кримінальної відповідальності і жоден невинний не був покараний (ст. 2 КПК). З огляду на це постає проблема необхідності прискорення і спрощення судового провадження за умови забезпечення прав учасників процесу.

Вирішенню завдань, передбачених ст. 2 КПК України, сприятиме укладання угод (компромісу) у кримінальному провадженні.

Інститут угод є абсолютно новим явищем для кримінального процесуального законодавства України. Проте витоки угод мають давню історію на території нашої держави.

Приклади альтернативного вирішення кримінальних конфліктів містяться в «Руській правді», яка визначала деякі підстави звільнення від кримінальної відповідальності на підставі угоди між сторонами.

Відповідно до Судебників 1497 та 1550 рр. визнання особою своєї вини у вчиненні злочину звільняло позивача від подальшого розслідування, а винна особа передавалась судді та безпосередньо піддавалась покаранню. Ще одним прикладом є Соборне уложеніє 1649 р., згідно з яким особа, що вчинила вбивство «без умислу», звільнялась від відповідальності у разі явки з повинною.

У другій половині XVII ст. відповідно до Литовських статутів, які застосовувалися судами при вирішенні справ за вчинення різнорідних злочинів, «будь-яка особа, крім «затятого злодія», при порушенні норм поведінки могла сподіватися на полегкість. При цьому також відігравали неабияку роль висока релігійність і природна незлобність до тих, хто вчинив злочин. Коли останні «щиро каялися за учинене, то їх нерідко прощали».

Кодекс «Права, за якими судиться малоросійський народ» містив вичерпний перелік способів доказування та джерел доказів, якими встановлюються доводи і докази обвинувачення і виправдання, а саме: через самовільне зізнання, через письмо, через свідків, через присягу, через розшук або тортури і муки. У теорії формальних доказів, яка домінувала у XIX ст., зізнання обвинуваченого вважалося кращим доказом. Тому логічним було спрямування всіх зусиль слідства на отримання зізнання обвинуваченого, які супроводжувалися жорстокими способами та прийомами впливу.

Вперше правові норми, які справді враховували позитивні посткримінальні дії злочинця, були законодавчо закріплені у кримінальному законодавстві Російської імперії за часів судової реформи 1864 року. Після введення у дію Судових статутів судоустрій та судове провадження у Російській імперії зазнали докорінних змін. Так, зокрема, зізнання обвинуваченого не надавалося значення «кращого» доказу, але воно мало певні процесуальні наслідки, а саме, відповідно до ст. 681 Статуту суд мав право, не розглядаючи інших доказів, перейти до заключних дебатів за умови, якщо таке зізнання не викликало сумніву.

У 1912 р. аналогічне правило було введено і в мирових судах. Передбачалося, що у разі, якщо обвинувачений визнавав себе винним і визнання його не викликало жодного сумніву, суддя міг приступити до винесення вироку, не проводячи подальшого розслідування (ст. 91.1) У ст. 277 Статуту було закріплено правило стосовно того, що провадження слідства у кримінальній справі може бути припинено тільки судом. Припинення справи в такому порядку, на думку процесуалістів, відповідало покладеній на суд функції вирішення

справи, презумпції невинуватості обвинуваченого, а також дозволяло передбачити процедуру скасування постанови про закриття справи, що дає можливість заінтересованим особам захистити свої права.

Кримінально-процесуальні кодекси УСРР 1922 та 1927 рр. не передбачали пільг за визнання особою своєї вини, а лише сприймали таке визнання як основний її доказ.

У КПК України 1960 р. існували певні положення щодо скорочення та спрощення кримінального провадження у кримінальних справах. Зокрема, була передбачена можливість для суду не проводити судового слідства, обмежившись лише допитом підсудного, який повністю визнав себе винним у пред'явленому йому обвинуваченні (ст.ст. 299, 301-1 КПК України 1960 р.). На практиці це значно спрощувало кримінальний процес, оскільки суд фактично не проводив повного дослідження усіх доказів, у зв'язку з чим суттєво скорочувалась судова процедура. Крім того, КПК України 1960 р. передбачалася протокольна форма досудової підготовки матеріалів як одна із форм диференційованого кримінального судочинства щодо злочинів, які не становлять підвищеної небезпеки та були вчинені, як правило, в умовах очевидності⁶.

Подібна процедура передбачена і чинним КПК України, де відповідно до вимог ст. 381 суд за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, має право розглянути обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений, що був представлений захисником, беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий не заперечує проти такого розгляду.

Отже, такий елемент угоди про визнання винуватості, як визнання особою своєї вини, відіграє неабияку роль у процесі ведення судочинства вже тривалий час на території України та сягає ще часів існування Київської Русі, що відображено у перших нормативно-правових актах.

Міжнародним нормативно-правовим актом, у якому зазначено про необхідність спрощення процедури судового розгляду та попереднього слідства, є передусім Рекомендація № 6 П (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам від 17 вересня 1987 р. «Стосовно спрощення кримінального правосуддя», яка розглядає угоди як принципи та способи процесуальної економії; спрощення та скорочення процедури розгляду кримінальних справ, зменшення строків перебування осіб під вартою.

Із прийняттям КПК 2012 р. законодавець розширив можливості укладання компромісу у кримінальному провадженні, зокрема на стадії досудового розслідування.

Щодо інституту угоди в юридичній літературі є різні, протилежні думки вчених. Аналізуючи роботи науковців стосовно судового компромісу, можна побачити таке: кримінальне судочинство потребує процесуально-правової технології, яка визначала б умови й межі компромісу в кримінальному процесі, критерії й гарантії забезпечення справедливого вирішення справи та захисту прав і свобод учасників процесу. У процесі особливе значення повинен мати принцип пріоритетності інтересів потерпілого (неухильного забезпечення прав потерпілого), адже саме цей учасник є вирішальною фігурою в судовому компромісі. У цьому випадку компроміс набуває таких виявів, як спрощена процедура судового розгляду справи або як різновид дієвого каяття. При цьому не можна ототожнювати інститут угоди про визнання вини з примиренням сторін, мировою угодою та дієвим каяттям, бо угода про визнання вини полягає у тому, що її предметом є питання факту – сама істина (визнання чи невизнання вини) та юридична кваліфікація дій особи, часто незалежно від доказів у справі та самої об'єктивної істини. Угоди про визнання вини, на думку В. Тертишника, не виключають, а навпаки, збільшують ризик судової помилки, отже, не є допустимими в кримінальному судочинстві України⁷.

Разом із тим для забезпечення застосування інших різновидів судового компромісу, а також подальшої процесуальної економії і спрощення судочинства в Україні доцільно запровадити модель діяльності мирових суддів, яка існувала за часів Статуту кримінального судочинства 1864 року. У дореволюційному кримінальному праві Російської імперії діяло Уложення про покарання, які накладаються мировими судьями від 1885 р., що передбачало відповідальність за проступки проти власності, особистої безпеки, честі, народного здоров'я. Ідея мирових суддів уже давно пробиває собі шлях до визнання. Сьогодні інститут мирових суддів існує в багатьох країнах і виконує функції примирення та правосуддя.

Отже, можемо зробити такі висновки. Активне застосування компромісу є об'єктивною необхідністю, яка спрямована на розв'язання завдань кримінального судочинства. Місце і роль компромісу визначено на підставі його відповідності завданням кримінального судочинства – охорона прав та законних інтересів осіб, які беруть у ньому участь, та забезпечення швидкого й повного розкриття злочинів, викриття винних у їх вчиненні та його основних принципів – рівність всіх учасників досудового слідства, повага до гідності особи, невтручання в її особисте та сімейне життя, а також право на свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла.

¹ Осипова Н. П. Компромiс / Н. П. Осипова // Юридична енциклопедія : в 6 т. – К. : Українська енциклопедія ім. П. Бажана, 2001. – Т. 3.

² Паризький І. В. застосування компромісів при вирішенні конфліктів під час досудового розслідування / І. В. Паризький : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mydisser.com/ru/search.html/>

³ Туркота С. Виникнення та розвиток правового компромісу: історичні передумови / С. Туркота // Право України. – 2002. – № 5.

⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша, В. Д. Басай та ін. – Х., 2013. – 1104 с. ; Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К., 2012.

⁵ Парфіло О. А. Кримінально-процесуальний компроміс – необхідність, продиктована часом // Теорія та практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : тези доп. наук.-практ. конф. – К. : НАВСУ, 2001. – Ч. 1. – С. 53–56.

⁶ Прилуцький П. В. Угода про визнання винуватості в кримінальному провадженні: новела процесуального законодавства України / П. В. Прилуцький // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. – № 4. – С. 128–135.

⁷ Тертишник В. Компроміс у кримінальному процесі / В. М. Тертишник // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 11. – С. 107–112.

Резюме

Краснопольська Л. П. Угоди як компромісне вирішення конфліктних ситуацій у кримінальному судочинстві України.

У статті розглянуто основні положення інституту угод, досягнення компромісу між сторонами провадження, проведено аналіз застосування компромісного вирішення конфліктів, відзначено позитивні та негативні аспекти реалізації цього інституту у кримінальному процесі України.

Ключові слова: інститут угод, компроміс, дискреційні провадження, принципи примирення.

Резюме

Краснопольская Л. П. Соглашения, как компромиссное решение конфликтов в уголовном судопроизводстве Украины.

В статье анализируются проблемы становления и развития новой формы уголовного производства – производство на основании соглашения о примирении и признании вины, достижение компромисса между сторонами судопроизводства. При этом раскрываются недостатки процессуальной формы данного производства и пути ее совершенствования. Проведено аналитическое применение компромиссного решения конфликтов, отображены позитивные и негативные аспекты реализации указанного института в уголовном судопроизводстве Украины.

Ключевые слова: процессуальная форма, сделки, компромисс, признание вины, судопроизводство.

Summary

Krasnopolskaya L. Agreements as compromise permissions of conflicts in the criminal trial of Ukraine.

Annotation: In the article the problems of becoming and development of new form of criminal production are analysed is a production on the basis of agreement about reconciliation and confession of guilt, achievement of compromise between the sides of the legal proceeding. Judicial formal of this production and way of its perfection defects open up thus. Analytical application of compromise permission of conflicts is conducted, the positive and negative aspects of realization of ukazanogo institute are represented in a criminal trial.

Key words: judicial form, transactions, compromise, confession of guilt, legal proceeding, the criminal proceeding.

УДК 343.341

І. О. КРИВОРУЧКО

Іван Олександрович Криворучко, здобувач Київського університету права НАН України

ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

На даний час в більшості держав здійснюються заходи з удосконалення кримінальних законів в частині протидії терористичній діяльності. Організацією Об'єднаних Націй прийнято 13 конвенцій, що являють собою нормативно-правову базу для організації боротьби з проявами тероризму. Більшістю країн прийнято відповідне національне законодавство.

За роки незалежності в Україні вжито чимало заходів, спрямованих на протидію тероризму. Зокрема, прийнято Закони України «Про боротьбу з тероризмом», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», ратифіковано ряд міжнародних конвенцій антитерористичної спрямованості, Кримінальний кодекс України (далі – КК України) містить низку статей, які передбачають кримінальну відповідальність за скоєння злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю (ст.ст. 258–258⁵). Разом із тим вжиті заходи ще не привели до створення належної правової бази у сфері протидії тероризму.

Водночас в умовах загострення соціально-економічної кризи в Україні, поширення терористичної діяльності та організованої злочинності, вирішення зазначеної проблеми набуває особливої актуальності.

Значна увага протидії терористичній діяльності присвячена в роботах науковців В. Антипенка, Ю. Антоняна, О. Багрій-Шахматова, О. Бантишева, В. Борисова, В. Глушкова, А. Данилевського, В. Смельянова, В. Журавльова, В. Коваленка, В. Комісарова, В. Крутова, В. Кубальського, С. Кузьміна, Б. Леонова, В. Ліпкана, В. Мальцева, С. Мохончука, І. Рижова, Б. Романюка, Л. Новікової, А. Ізетова, Л. Сав'юка, М. Семикіна, О. Семенюка, М. Рибачука, В. Тихого, О. Шамари та інших вчених.